

MICHAŁ BRZEZIŃSKI¹

Potrzeby bezpieczeństwa a prywatny sektor ochrony

Streszczenie

Artykuł dotyczy potrzeb bezpieczeństwa oraz prywatnego sektora ochrony. Jego treść koncentruje się na trzech pytaniach: 1) czym są potrzeby bezpieczeństwa, 2) co wyróżnia potrzeby bezpieczeństwa oraz 3) co wynika ze znajomości potrzeb bezpieczeństwa? Te trzy pytania dotyczą zagadnień, na których opiera się związek między potrzebami bezpieczeństwa a prywatnym sektorem ochrony. Ich treść wskazuje na sposób, w jaki rozumie się potrzeby, zwłaszcza potrzeby bezpieczeństwa, ich funkcjonowanie oraz przykłady. Wskazuje także na cechy potrzeb bezpieczeństwa decydujące o ich odmienności od pozostałych potrzeb. Artykuł kończy się wnioskami, które dotyczą prywatnego sektora ochrony.

Słowa kluczowe: potrzeby bezpieczeństwa, prywatny sektor ochrony, społeczny odbiór zagrożeń

¹ Dr Michał Brzeziński – politolog, prawnik, doktor nauk humanistycznych w zakresie nauk o polityce, adiunkt w Katedrze Nauk o Bezpieczeństwie, Instytut Nauk Politycznych, Uniwersytet Warszawski, Warszawa, Polska (e-mail: michal.brzezinski@uw.edu.pl).

MICHAŁ BRZEZIŃSKI

Safety Needs and the Private Security Sector

Abstract

The article concerns the safety needs and the private security sector. Its content is focused on three questions: 1) what are safety needs; 2) what distinguishes safety needs; and 3) what results from the knowledge about safety needs? These three questions concern relationship between safety needs and the private security sector. Their content shows the way of understanding needs, particularly safety needs, their functioning and examples. It also indicates the features safety needs that decide their differences from other needs. The article ends conclusions that concern the private security sector.

Keywords: safety needs, private security sector, social perception of threats

Analizując popularność prywatnego sektora ochrony², warto zwrócić uwagę na potrzeby bezpieczeństwa. Zagadnienie to może wskazać nie tylko na pewną grupę przyczyn, z powodu których korzysta się z usług różnego rodzaju podmiotów oferujących ochronę osób i mienia³. Jego treść powinna przede wszystkim zlokalizować źródła zapotrzebowania na bezpieczeństwo, uzmysłwić jego psychologiczną naturę oraz ukazać podstawowe mechanizmy wpływające popytowo na działalność podmiotów ochroniarskich. To, jak zachowuje się człowiek, jak postrzega swoje bezpieczeństwo, zagrożenia oraz możliwości ich uniknięcia, nie wynika wyłącznie z obowiązującego prawa. Owszem, prawo stwarza warunki, nakazuje, tworzy również instytucjonalną oprawę m.in. dla funkcjonowania sektora ochrony. Mimo to ma wobec potrzeb charakter następczy. Podobnie rzecz wygląda z zabezpieczającymi urządzeniami technicznymi, których powszechne stosowanie nie wynika tylko z tego, że są, że można z nich skorzystać, że są modne lub że ich cena jest rozsądna i nie przekracza możliwości finansowych. Także tutaj potrzeby bezpieczeństwa są zagadnieniem wyjściowym, którego znajomość wzbogaca problematykę szeroko pojętego prywatnego sektora ochrony. Świadomość istnienia potrzeb bezpieczeństwa, ich specyfiki oraz tematów z nimi powiązanych wydaje się być podstawą skutecznej działalności gospodarczej opartej na zrozumieniu rynku oraz rządzących nim mechanizmów.

Temat wymaga sformułowania i udzielenia odpowiedzi na trzy pytania: 1) czym są potrzeby bezpieczeństwa, 2) co wyróżnia potrzeby bezpieczeństwa oraz 3) co

² Przez prywatny sektor ochrony rozumie się tę część zjawiska określanego mianem *private policing*, która obejmuje odpłatne wykonywanie funkcji policyjnych przez podmioty prywatne (*commercial policing*) – G. Gozdór, *Prywatyzacja bezpieczeństwa. Rola i miejsce prywatnego sektora ochrony w systemie bezpieczeństwa i porządku publicznego*, Lublin 2012, s. 9, 10.

³ W rozumieniu ustawy z dnia 22 sierpnia 1997 r. o ochronie osób i mienia, Dz.U. z 2014 r., poz. 1099 ze zm., gdzie ochrona osób oznacza działania mające na celu zapewnienie bezpieczeństwa życia, zdrowia i nietykalności osobistej (art. 2 pkt 4) a ochrona mienia działania zapobiegające przestępstwom i wykroczeniom przeciwko mieniu, a także przeciwdziałające powstawaniu szkody wynikającej z tych zdarzeń oraz niedopuszczające do wstępu osób nieuprawnionych na teren chroniony (art. 2 pkt 5). Ponadto, na potrzeby artykułu, do zakresu ochrony osób i mienia zalicza się również usługi detektywistyczne w rozumieniu ustawy z dnia 6 lipca 2001 r. o usługach detektywistycznych, Dz.U. z 2014 r., poz. 273 ze zm., tj. czynności polegające na uzyskiwaniu, przetwarzaniu i przekazywaniu informacji o osobach, przedmiotach i zdarzeniach, realizowane na podstawie umowy zawartej ze zleceńdawcą, w formach i w zakresach niezastrzeżonych dla organów i instytucji państwowych na mocy odrębnych przepisów, jak np. poszukiwanie osób zaginionych, ukrywających się lub poszukiwanie mienia (art. 2 ust. 1).

wynika ze znajomości potrzeb bezpieczeństwa? Te trzy ogólne pytania dotyczą zagadnień, na których opiera się związek między potrzebami bezpieczeństwa a prywatnym sektorem ochrony. Ich treść powinna poruszyć sposób, w jaki rozumie się potrzeby, zwłaszcza potrzeby bezpieczeństwa, tzn. ich funkcjonowanie oraz szczegółowość ujmowania wraz z ilustrującymi przykładami. Ponadto powinna wskazać na cechy potrzeb bezpieczeństwa decydujące o ich odmienności od potrzeb pozostałych. W końcu na wnioski, które można odnieść do podmiotów świadczących usługi z zakresu ochrony osób i mienia.

Czym są potrzeby bezpieczeństwa?

Przez potrzeby człowieka rozumie się wewnętrzny stan organizmu człowieka, który poszukuje jakiejś istotnej dla swojego życia rzeczy. Z tego powodu potrzeby funkcjonują jako ukierunkowane dążenie⁴. W tym ściśle motywacyjnym znaczeniu potrzeby bezpieczeństwa tłumaczy się przez odwołanie do modelu równowagi (homeostazy). Zgodnie z jego założeniami⁵ hipotetycznym stanem wyjściowym jest równowaga, w której organizm nie potrzebuje bezpieczeństwa. O potrzebie człowiek „dowiada się”, gdy równowaga zostaje zakłócona. Od tego momentu zachowanie człowieka wyznaczone jest przez stan biologicznej nierównowagi, określanej mianem zaburzenia lub zakłócenia optimum życiowego⁶ i zmierza do jej przywrócenia⁷, zniwelowania⁸. W modelu homeostatycznym potrzeby bezpieczeństwa nie mają charakteru stałego i nie motywują w sposób ciągły. Potrzeby te uaktywniają się, gdy są niezaspokojone, gdy organizm odczuwa brak czegoś istotnego⁹. Dopiero wówczas pobudzają do działania, tj. inicjują, ukierunkowują i podtrzymują aktywność organizmu do czasu zaspokojenia (rozładowania, zredukowania) napięcia motywacyjnego¹⁰.

⁴ A.S. Reber, E.S. Reber, *Słownik psychologii*, Warszawa 2005, s. 560.

⁵ S.A. Ratus, *Psychologia współczesna*, Gdańsk 2006, s. 444; A.S. Reber, E.S. Reber, op. cit., s. 562;

⁶ W. Szewczuk, *Potrzeby*, [w:] *Encyklopedia psychologii*, red. W. Szewczuk, Warszawa 1998, s. 434.

⁷ K.B. Madsen, *Motywacja*, [w:] *Encyklopedia psychologii*, op. cit., s. 265.

⁸ J. Potrzezszcz, *Bezpieczeństwo prawne z perspektywy filozofii prawa*, Lublin 2013, s. 38.

⁹ S.A. Ratus, op. cit., s. 444, przyrównuje działanie homeostazy do termostatu w kaloryferze, który gdy temperatura spada poniżej ustalonego poziomu, automatycznie włącza się i działa do czasu osiągnięcia założonej temperatury.

¹⁰ R. Klamut, *Bezpieczeństwo jako pojęcie psychologiczne*, „Zeszyty Naukowe Politechniki Rzeszowskiej. Ekonomia i Nauki Humanistyczne” 2012, 4, s. 41, 42, 45, 46; *Encyklopedia psychologii*, op. cit., s. 433; J. Strelau, D. Doliński (red.), *Psychologia akademicka. Podręcznik*, t. 1, Gdańsk 2011, s. 593, 686; C.S. Hall,

Tak ujęte potrzeby bezpieczeństwa uznaje się konstrukt, tzn. za „dogodną fikcję”, pojęcie hipotetyczne i abstrakcyjne. Dzieje się tak, ponieważ o istnieniu potrzeb bezpieczeństwa nie wnioskuje się w sposób bezpośredni, lecz na podstawie efektu, tj. „końcowego rezultatu zachowania, szczególnej struktury lub formy zachowania, wybiórczego zwracania uwagi i reagowania na specyficzną klasę obiektów bodźcowych, wyrażania określonej emocji czy uczucia, wyrażania zadowolenia z osiągnięcia określonego efektu lub rozczarowania, gdy efekt ten nie zostanie osiągnięty”¹¹. Stąd potrzeby można określić jako interpretacyjne „obudowanie” zachowania, na podstawie którego zakłada się, że człowiekowi brakuje czegoś ważnego, w związku z czym doświadcza on napięcia motywacyjnego i przedkłada jedne rzeczy nad inne, do czasu gdy początkowy brak nie zaniknie.

Potrzeby bezpieczeństwa postrzega się szeroko lub wąsko. Szeroko, jako „kategorie lub zbiory pragnień”¹², w obrębie których wyróżnia się nieokreśloną ilość potrzeb cząstkowych, uznając ich powszechność i łącząc z wszelkimi zachowaniami człowieka. Wąsko – w znaczeniu dających się wyodrębnić i skonkretyzować pożądań, będących spójnymi, trwałymi i specyficznymi tendencjami reagowania, wykluczając równocześnie możliwość ich ogólnego pogrupowania¹³. Niezależnie od różnic pod nazwą potrzeb bezpieczeństwa funkcjonują zachowania, których wspólnym źródłem wydaje się być lęk, jego przyczyny, bodźce wyzwalające, rozładujące, schematy reagowania lub uczenia. Można spotkać się z poglądami, zgodnie z którymi potrzeby bezpieczeństwa wyrażają lęk, są jego oznaką, zmuszając jednostkę do „unikania sytuacji, które są obiektywnie niebezpieczne lub wydają się niebezpieczne”. Potrzeby te wpisują się także w generalny podział reakcji lękowych na wyzwalane percepcją „zagrożenia”, które działa z zewnątrz organizmu lub z jego wewnątrz. W pierwszym wypadku są one określane jako lęk realny, obawa, strach. W drugim jako lęk, lęk neurotyczny, lęk moralny, niepokój¹⁴.

Szerokie spojrzenie na potrzeby bezpieczeństwa reprezentuje Abraham Harold Maslow, który, na co zwraca się uwagę, jako jedyny wprost pisał o potrzebach bezpieczeństwa¹⁵. Badacz ten posługuje się liczbą mnogą i traktuje bezpieczeństwo jak

G. Lindzey, J.B. Campbell, *Teorie osobowości*, Warszawa 2004, s. 243; S. Siek, *Osobowość: struktura, rozwój, wybrane metody badania*, Warszawa 1982, s. 159.

¹¹ C.S. Hall, G. Lindzey, J.B. Campbell, op. cit., s. 243. Podobnie S.A. Rathus, op. cit., s. 442; S. Siek, op. cit., s. 159.

¹² Jako „całe wiązki” według J. Strelaua, D. Dolińskiego, op. cit., s. 593.

¹³ S. Siek, op. cit., s. 188, 189; C.S. Hall, G. Lindzey, J.B. Campbell, op. cit., s. 270, 617.

¹⁴ S. Siek, op. cit., s. 465, 466, 475–478.

¹⁵ R. Klamut, op. cit., s. 43.

zbiór potrzeb¹⁶. Jego zdaniem konstruowanie szczegółowych list potrzeb jest błędne. Inne, tzn. szczegółowe podejście „byłoby raczej abstrakcyjną klasyfikacją niż rzetelną listą katalogową”¹⁷. Autor ten uważa, że tylko podstawowe potrzeby „pozostają stałe w ciągłej, dynamicznej zmienności” jako jedyna właściwa i solidna podstawa, „na jakiej można budować klasyfikację życia motywacyjnego” człowieka¹⁸.

Zgodnie z przyjętym stanowiskiem, zdaniem A.H. Masłowa, potrzeby bezpieczeństwa obejmują potrzeby: pewności; stabilności; oparcia; opieki; wolności od strachu, lęku i chaosu; struktury; porządku; prawa i granic lub silnego opiekuna¹⁹. Pamiętać należy, że lista ta ma dla niego charakter otwarty, a samo wyliczenie jest przykładowe.

Wąskie spojrzenie na potrzeby bezpieczeństwa uosabia Henry Aleksander Murray. Badacz ten wyodrębnił kilkadziesiąt potrzeb, opisał je, sporządził kwestionariusz umożliwiający ich pomiar wraz z powiązаныmi emocjami i przykładami²⁰. Wśród nich nie wskazał wprost bezpieczeństwa. Uczynił to interpretujący jego ustalenia Stanisław Siek, który potrzebami bezpieczeństwa określił trzy potrzeby wyrażające tendencje do izolowania się od przykrości i niebezpieczeństwa, tzn.: potrzebę unikania urazu fizycznego (*harmavoidance*), potrzebę unikania urazu psychicznego ze strony innych osób (*blamavoidance*) oraz potrzebę unikania urazu psychicznego (poniżenia) we własnych oczach (*infavoidance*)²¹.

Potrzeba unikania urazu fizycznego (unikania szkód²²) objawia się dwoma tendencjami: unikaniem bodźców wywołujących ból oraz odczuwaniem przed nimi lęku, np. przed urazem cielesnym, chorobą lub śmiercią. Potrzeba ta prowadzi przede wszystkim do unikania niebezpiecznych sytuacji. Pozostałe dwie potrzeby są pochodnymi tych lęków. Potrzeba unikania urazu psychicznego ze strony innych osób objawia się tendencjami do unikania potępienia lub unikania odrzucenia. Potrzeba ta pojawia się w sytuacji niezgodności pragnień jednostki ze wzorcami obowiązującymi w danej kulturze, reprezentowanymi przez osoby mogące wymierzyć karę za „naganne” zachowanie, jak np. rodzice lub nauczyciele. Potrzeba unikania urazu psychicznego chroni przed społecznym odwetem w postaci sankcji,

¹⁶ Podobnie postępuje z innymi wyróżnianymi przez siebie potrzebami, tj. fizjologicznymi, przynależności, szacunku i samorealizacji.

¹⁷ Stąd, jak się wydaje, nie podaje on „konkretnych objawów jednostkowych potrzeb” – S. Siek, op. cit., s. 165.

¹⁸ A.H. Masłowa, *Motywacja i osobowość*, Warszawa 2013, s. 53, 54, 332.

¹⁹ Ibidem, s. 65, 66.

²⁰ C.S. Hall, G. Lindzey, J.B. Campbell, op. cit., s. 232, 242, 243, 270.

²¹ S. Siek, op. cit., s. 122, 178, 343, 347; R. Klamut, op. cit., s. 42, 43, określił te potrzeby jako związane z życiem bez zagrożeń.

²² C.S. Hall, G. Lindzey, J.B. Campbell, op. cit., s. 245.

pomniejszenia, ośmieszenia, odrzucenia lub izolacji. Ostatnia potrzeba – unikania urazu psychicznego (poniżenia) we własnych oczach – objawia się unikaniem upokorzenia, niezręcznych sytuacji lub okoliczności, podczas których może dojść do pomniejszenia danej osoby, może ją spotkać pogarda, szyderstwo, ośmieszenie lub obojętności ze strony innych²³.

Wyraźne i bezpośrednie zaobserwowanie potrzeb bezpieczeństwa zdaniem A.H. Masłowa jest możliwe np. u osób neurotycznych lub z pogranicza neurotyzmu, jak również wśród osób ekonomicznie i społecznie najsłabszych. Szukając potrzeb bezpieczeństwa, należy zwrócić się także „ku zjawiskom chaosu społecznego, rewolucji, upadku autorytetów” i ku innym, tylko naprawdę krytycznym sytuacjom, np. wojnie, chorobie, klęsce żywiołowej, fali przestępczości, dezorganizacji społecznej. Między tymi skrajnościami można zauważyć przejawy potrzeb bezpieczeństwa, jak np. „powszechne preferowanie stałej pracy, pragnienie posiadania rachunku oszczędnościowego i różnego rodzaju ubezpieczeń (zdrowotnych, od bezrobocia, rent i emerytur)”. W warunkach normalnych, tj. sprawnie funkcjonującego, stabilnego i dobrze zorganizowanego społeczeństwa, potrzeby bezpieczeństwa są w znacznym stopniu zaspokojone, w szczególności „u zdrowych ludzi dorosłych, którym się dobrze powodzi”. Dopiero, gdy pojawi się „realne zagrożenie prawa, porządku lub władzy”, potrzeby bezpieczeństwa mogą stać się w życiu społecznym pilnymi, nagłymi, palącymi. W opinii A.H. Masłowa można spodziewać się, że „u większości ludzi zagrożenie chaosem czy nihilizmem spowoduje” realistyczną regresję, tj. odwrót „od wszelkich potrzeb wyższych i powrót do bardziej dominujących potrzeb bezpieczeństwa”. Wówczas typową, „niemal oczekiwaną reakcją jest łatwiejsze zaakceptowanie dyktatury lub prawa wojennego. Tendencja ta występuje u wszystkich istot ludzkich, z osobami zdrowymi włącznie”. W największym stopniu dotyczy ludzi żyjących na granicy bezpieczeństwa²⁴.

A.H. Masłow zwraca również uwagę na ogólniejsze aspekty potrzeb bezpieczeństwa. Jego zdaniem prób poszukiwania bezpieczeństwa można dostrzec w „powszechnej skłonności ludzi do przedkładania rzeczy znanych nad obce” lub „rzeczy znanych nad nieznaną”. Także przyjmowanie danej religii lub filozofii organizującej „wszechświat i ludzi w pewien rodzaj zadowolająco spójnej i sensownej całości” jest częściowo motywowane poszukiwaniem bezpieczeństwa²⁵.

W przypadku H.A. Murray’a i jego trzech potrzeb unikania wyrażających tendencje do izolowania się od przykrości i niebezpieczeństwa, to uczuciami ilustrującymi potrzebę unikania urazu fizycznego są lęk, niepokój, strach, trwoga, np.

²³ S. Siek, op. cit., s. 347–350.

²⁴ A.H. Masłow, *Motywacja...*, op. cit., s. 66–68.

²⁵ *Ibidem*, s. 66, 67.

przed trzęsieniami ziemi, piorunami, pożarami, katastrofami, niektórymi zwierzętami, upadkiem z wysokości, biciem, torturami lub zarażeniem ciężką chorobą. Postawami charakterystycznymi są lękliwość, nieśmiałość, panikarstwo, ostrożność, wahliwość, czujność. Konsekwencją potrzeby unikania urazu fizycznego jest podejmowanie działań zabezpieczających oraz częstotliwość ich występowania, np. unikanie chorych, profilaktycznie przyjmowanie leków, pomijanie niektórych pokarmów²⁶. Druga z potrzeb, potrzeba unikania urazu psychicznego ze strony innych osób, wiąże się z uczuciami takimi jak niepokój, lęk, poczucie winy. Jej wyrazami są zahamowanie, niepokój, skrupulatność, sumienność, obowiązkowość, wrażliwość na opinię publiczną, nierobienie niczego lub przesadna ostrożność z uwagi na możliwość urażenia uczuć innych, obawa przed spowodowaniem niezadowolenia lub wrogości, bycie uprzejmym, kurtuazyjnym, pełnym respektu i stosowności. Wszystkie te zachowania otamowują możliwość uzewnętrznienia własnych impulsów (natury)²⁷. Trzeciej potrzebie – unikania urazu psychicznego (poniżenia) we własnych oczach – towarzyszą poczucie niższości, lęk przed niepowodzeniem, zakłopotanie, niepokój lub wstyd doznawany w związku z jakimś wydarzeniem. Wiążą się z nią takie zachowania, jak np.: wahanie się, jękanie, pocenie, czerwienie, posądzanie o wrogą opinię, unikanie lub zarzucanie czynności, których nie można dobrze wykonać, unikanie robienia czegoś publicznie przed osobami obcymi lub krytycznie nastawionymi, unikanie obecności osób wyżej stojących, trzymanie się z niżej stojącymi²⁸.

Co wyróżnia potrzeby bezpieczeństwa?

Odmienność potrzeb bezpieczeństwa wynika przede wszystkim z ich rodzajowego porównania do innych potrzeb człowieka. Na tej podstawie można zauważyć, że potrzeby bezpieczeństwa wyróżnia charakter podstawowy, biologiczny, priorytetowy, egoistyczny i wymierny. Charakter ten oddaje w sposób wstępny naturę potrzeb bezpieczeństwa, ich cechy lub silniejszy związek z daną cechą niż z cechą jej przeciwną. W tym znaczeniu charakter potrzeb bezpieczeństwa wyraża kierunek myślenia o tych potrzebach lub obecny w nich pewien element szczególny, warty wydobycia i zaakcentowania.

Bezpieczeństwo zalicza się do potrzeb podstawowych każdego człowieka. W pierwszej kolejności cecha ta oznacza, że potrzeby bezpieczeństwa mają cha-

²⁶ S. Siek, op. cit., s. 347, 348.

²⁷ Ibidem, s. 348, 349.

²⁸ Ibidem, s. 349, 350.

rakter powszechny i uniwersalny. Od zawsze towarzyszą człowiekowi. Nie zależą od panującej mody czy trendów. Z tego powodu można m.in. stwierdzić, że bezpieczeństwo jest kategorią antropocentryczną²⁹. W drugiej kolejności podstawowy charakter potrzeb bezpieczeństwa wskazuje ich wpływ na funkcjonowanie człowieka, wpływ naturalny, prawdziwy, bez którego nie sposób poprawnie ustalić, co ludźmi kieruje, na czym im zależy, do czego dążą.

Biologiczność potrzeb bezpieczeństwa wynika z ich hierarchicznego usytuowania wśród innych potrzeb człowieka, począwszy od najniższych potrzeb fizjologicznych, przez potrzeby psychiczne, tj. bezpieczeństwa, przynależności, szacunku, na najwyższych potrzebach samorealizacji kończąc. Jako potrzeby najniższe wśród potrzeb psychicznych, potrzeby bezpieczeństwa nie są specyficznie ludzkie, jak np. potrzeby samorealizacji, których człowiek nie dzieli z nikim. Potrzeby bezpieczeństwa nie są raczej zbyt późnym wytworem rozwoju filogenetycznego. Pojawiają się w załączkowej postaci prawdopodobnie już po urodzeniu, na co wskazuje możliwość przestraszenia dziecka oraz jego lepszy rozwój w warunkach przewidywalnej regularności i uporządkowania. Fakty te korespondują z podziałem na potrzeby wrodzone (biologiczne, zwierzęce) i nabyte (społeczne, typowo ludzkie). Pierwsze z nich ukształtowały się na początku ewolucji człowieka, wraz z formowaniem się jego organizmu. Poza człowiekiem dotyczą one również zwierząt. Drugie zaistniały i utrwaliły się w nowych warunkach życia gromadnego, są uwarunkowane społecznie, a ich kształtowanie ma charakter indywidualny³⁰.

Niezależnie od rozstrzygnięć klasyfikacyjnych potrzeby bezpieczeństwa, tak jak pozostałe potrzeby podstawowe, znajdują się na najniższym poziomie osobowości człowieka, tj. na poziomie dyspozycji wrodzonych, w znacznej części nieświadomych, o charakterze popędowo-emocjonalnym³¹. Z tego powodu wskazuje się na ich instynktopodobność, wiążąc ją z instynktem samozachowawczym oraz dziedzicznością³². W takim ujęciu potrzeby bezpieczeństwa mają podłoże biologiczne, są nieodłączną częścią ludzkiej natury, a stopień ich zaspokojenia wiąże się dodatnio ze stopniem zdrowia psychicznego³³.

Z biologicznością wiąże się priorytetowość. Cecha ta oznacza pierwszeństwo oddziaływania potrzeb bezpieczeństwa przed wszystkimi pozostałymi potrzebami

²⁹ J. Kukułka, *Bezpieczeństwo a współpraca europejska: współzależności i sprzeczności interesów*, „Sprawy Międzynarodowe” 1982, 7, s. 29.

³⁰ *Encyklopedia psychologii*, op. cit., s. 435, 436. Podobnie N. Sillamy, *Słownik psychologii*, Katowice 1994, s. 216, 217.

³¹ T. Mądrzycki, *Osobowość jako system tworzący i realizujący plany*, Gdańsk 1996, s. 27, 29.

³² C.S. Hall, G. Lindzey, J.B. Campbell, op. cit., s. 439; A.H. Maslow, *W stronę psychologii istnienia*, Poznań 2004, s. 218.

³³ A.H. Maslow, *Motywacja...*, op. cit., s. 92.

psychicznymi, tj. przynależności, szacunku i samorealizacji. W tym znaczeniu potrzeby bezpieczeństwa są spośród potrzeb psychicznych najbardziej dominujące, biologicznie uporczywe, ważne, intensywne i żywotne³⁴. Uznawane są również za najbardziej pilne. Ich zaspokojenie jest warunkiem pojawienia się kolejnych potrzeb, a „w sytuacjach, w których zostają wzbudzone jednocześnie dwie (lub więcej) potrzeby motywujące niezgodne ze sobą reakcje, w działaniu zostanie zazwyczaj wyrażona potrzeba priorytetowa” (np. unikanie bólu)³⁵.

Potrzeby bezpieczeństwa są szczególnie istotne dla biologicznego przetrwania. Ich zaspokojenie nie może być opóźnione i z trudnością zanika. Potrzeby bezpieczeństwa mają także dużą zdolność do dominowania, organizowania i angażowania całego organizmu. Deprywacja potrzeb bezpieczeństwa wywołuje alarm i reakcje obronne. Związane z nimi lęk i strach powodują negatywne skutki fizyczne i psychologiczne, niewystępujące na poziomie potrzeb wyższych, jak mniejsza efektywność biologiczna, więcej chorób, gorszy sen lub apetyt. Analogicznie do zapotrzebowania na witaminy i minerały, bez których organizm wyniszcza się i choruje, zaspokojenie potrzeb bezpieczeństwa jest koniecznością, niezbędnym, przymusowym „lekarstwem”, którego dostarczenie przywraca utraconą równowagę, skutecznie eliminując powstały brak i związane z nim napięcie³⁶.

Patrząc z tej perspektywy, potrzeby bezpieczeństwa ciążą w stronę potrzeb fizjologicznych. Mają charakter biologicznie przeważający i w związku z tym trwalszy, silniejszy, bardziej gwałtowny, żywotny i sztywny, w znaczeniu bezwzględnie obowiązującego. Potrzeby te są także odporniejsze na zagłuszanie, np. przez nawyki. Gdy są niezaspokojone, uniemożliwiają rozwój, ponieważ wywierają silny nacisk regresyjny i fiksacyjny, zaświadczać o przyciągającej sile pewności, ochrony i obrony przed cierpieniem, strachem i zagrożeniem. Trzymając się kurczowo bezpieczeństwa, jednostka kieruje się obroną powodowaną strachem, jest skłonna do cofania się, zachowania tego, co było, obawia się ryzyka, utraty dotychczasowego stanu posiadania, utraty niezależności, wolności oraz odrębności³⁷.

Ostatnie z wyróżnionych cech, egoistyczność i wymierność również wynikają z różnic występujących między potrzebami niższymi i wyższymi. Na ich podstawie zauważa się, że w odróżnieniu od potrzeb fizjologicznych potrzeby bezpieczeństwa mają bardziej społeczny charakter, jednak mniejszy od kolejnych potrzeb wyższych. Wydaje się, że różnicą jest tutaj egoistyczność potrzeb, która zmniejsza

³⁴ T. Mądrzycki, op. cit., s. 31; R. Lowry, A.H. Maslowa wizja natury ludzkiej: „Nadzwyczajne możliwości, niedocieczone głębie”, [w:] A.H. Maslow, *W stronę...*, op. cit., s. XII.

³⁵ C.S. Hall, G. Lindzey, J.B. Campbell, op. cit., s. 246.

³⁶ A.H. Maslow, *W stronę...*, op. cit., s. 42, 43, 46, 205.

³⁷ Ibidem, s. 46, 47, 65, 205, 218, 232.

się wraz ze wzrostem ich złożoności. Zaspokojenie głodu jest zaspokojeniem siebie, w przeciwieństwie do szacunku, którego zdobycie wymaga udziału innych ludzi i wiąże się z ich zadowoleniem³⁸.

Odnosząc się do wymierności, punktem wyjścia jest pogląd, zgodnie z którym zaspokajanie potrzeb nie powinno być sprowadzane wyłącznie do rzeczy, pieniędzy oraz ich pochodnych. Takie zapatrzenie sprawdza się wyłącznie w potrzebach fizjologicznych, przybierających postać pożywienia, dachu nad głową lub ubrania, ale nie w przypadku potrzeb psychicznych, mających charakter niematerialny. Jako pierwsze z tych potrzeb, potrzeby bezpieczeństwa wydają się być jednak bardziej wymierne, tj. materialne, zauważalne, rozpoznawalne, wyraźniej zlokalizowane, bardziej dotykalne i „cielesne”. Ich zaspokojenie wywołuje poczucie ulgi, odprężenia, spokojniejszy sen, większą śmiałość, odwagę lub utratę poczucia zagrożenia. Równocześnie potrzeby te nie rozwijają życia wewnętrznego. Nie prowadzą do oszałamiającego szczęścia, pogody ducha lub szlachetności. Na poziomie potrzeb niższych życie jest mniej złożone³⁹.

Co wynika ze znajomości potrzeb bezpieczeństwa?

Odnosząc potrzeby bezpieczeństwa do prywatnego sektora ochrony, warto na nie spojrzeć z dwóch stron: od strony popytowej, związanej z zapotrzebowaniem na szeroko rozumiane usługi ochroniarskie oraz od strony podażowej, dotyczącej ich proponowania i świadczenia. W pierwszym przypadku z potrzeb bezpieczeństwa wynika, że mają one charakter stały i pewny, tak gdy idzie o człowieka, jak i wszelkie grupy społeczne, w tym ich struktury organizacyjne, od przedsiębiorstw począwszy, na państwach kończąc⁴⁰.

Równie pewny i stały w potrzebach bezpieczeństwa jest ich generujący związek z zagrożeniami. Zagrożenia wpływają na zachowania ludzi, na ich większą podatność lub wrażliwość na działania ochronne, porządkowe, przynoszące pewność. Z tego powodu znajomość zagrożeń oraz wiedza o ich oddziaływaniu są niezbędne w świadczeniu usług ochrony osób i mienia. Nie idzie tu jednak o znajomość ogólną, wynikającą z badań poczucia bezpieczeństwa. Ich wyniki dostarczają informacji tylko o podstawowych prawidłowościach. Przykładowo, że obywatele postrzegają bezpieczeństwo przede wszystkim przez doświadczenia własne oraz innych osób, zwłaszcza z tzw. sąsiedztwa, przy czym główny wpływ

³⁸ A.H. Maslow, *Motywacja...*, op. cit., s. 65, 66.

³⁹ Ibidem, s. 87, 115–119; idem, *W stronę...*, op. cit., s. 267.

⁴⁰ Por. R. Zięba, *O tożsamości nauk o bezpieczeństwie*, „Zeszyty Naukowe AON” 2012, 1, s. 7.

na ich oceny ma poziom majątności, stan zdrowia oraz pokrzywdzenie przestępstwem⁴¹. Tego typu wiadomości trudno wykorzystać w sposób praktyczny, choć widać wyraźnie, że informacje np. o ofiarach włamań i kradzieży są cenną informacją, by nie powiedzieć bazą potencjalnych klientów. Ponadto badania poczucia bezpieczeństwa nie są powszechnie przeprowadzane w skali lokalnej i nie pozwalają na uzyskanie wiedzy o konkretnych miejscowościach i zamieszkujących w nich społecznościach. Nie należy też liczyć na zmianę tej sytuacji, tzn. na zrozumienie przez władze samorządowe znaczenia i przydatności tego typu badań jako narzędzia wspomagającego wykonywanie zadań własnych z zakresu porządku publicznego i bezpieczeństwa obywateli⁴².

Tym, co wydaje się posiadać większy potencjał oraz zdolność bardziej praktycznego wykorzystywania, jest społeczny odbiór zagrożeń. Zagadnienie to wskazuje, że w zagrożeniach istotną rolę odgrywają ich cechy, określane czynnikami modyfikującymi. Ich treść dobitnie zaświadcza o tym, że bezpieczeństwo posiada mieszaną, dwoistą, obiektywno-subiektywną naturę. Nie jest tylko bezpieczeństwem eksperckim, obejmującym zagrożenia rzeczywiste, realne i mierzalne. Poza nim jest także bezpieczeństwem odczuwalnym, zawierającym reakcje emocjonalne wyrażające zbiorową lub indywidualną ocenę rzeczywistości lub jej elementów⁴³.

Z punktu widzenia prywatnych podmiotów świadczących usługi ochrony osób i mienia ważniejsze wydaje się bezpieczeństwo odczuwalne. To w nim znajduje się większy potencjał oraz informacje pozwalające lepiej zrozumieć, jak funkcjonuje zapotrzebowanie na bezpieczeństwo, tzn. z jakiego powodu zagrożenia są wyolbrzymiane lub spotykają się z lekceważeniem, a także dlaczego wydarzenia obiektywnie neutralne, wręcz pozytywne, uruchamiają reakcję społeczną, która wydarzenia te uznaje za zagrożenie.

Uszczegóławiając, w ramach społecznego odbioru zagrożeń można zastanawiać się lub po prostu weryfikować wpływ czynników modyfikujących poczucie zagrożenia. Przykładowo, jaką rolę odgrywa znajomość zagrożenia, częstotliwość jego występowania, poziom zrozumienia, możliwość osobistego kontrolowania, wpływ na dzieci, obecność w mediach, liczba poszkodowanych lub rozmiar strat mate-

⁴¹ Szerzej zob. S. Kwiatkowski, A. Kwiatkowska-Drożdż, *O bezpieczeństwie obywateli i zarządzaniu kryzysowym*, Tyczyn 2005, s. 7–15; S. Kwiatkowski, *Zarządzanie bezpieczeństwem w sytuacjach kryzysowych. Szkice socjotechniczne o mądrości przed szkodą*, Pułtusk 2011, s. 22–39.

⁴² Na problemy w tym zakresie wskazuje A. Szybalska-Idzik, *Kierunki rozwoju i aktywność gminy Trzebinia na rzecz poprawy stanu bezpieczeństwa i porządku publicznego*, [w:] A. Szymaniak (red.), *Samorząd a Policja: kształtowanie bezpieczeństwa lokalnego*, Poznań 2007, s. 250–263.

⁴³ M. Brzeziński, *Stosunek obywateli do bezpieczeństwa, państwa i patriotyzmu z perspektywy społecznego odbioru zagrożeń*, [w:] A. Skrabacz (red.), *Patriotyzm współczesnych Polaków*, Warszawa 2012, s. 307, 308.

rialnych. Czynniki modyfikujące zestawiane są w porządkujących tabelach (zob. tabela 1), które jednak nie mają charakteru wyczerpującego.

Tabela 1. Czynniki modyfikujące postrzeżenie zagrożeń

Czynniki	Odbiór zagrożeń	
	Zwiększone poczucie zagrożenia	Zmniejszone poczucie zagrożenia
charakter zjawiska	skoncentrowane w czasie i przestrzeni	rozproszenie w czasie i przestrzeni
znajomość zjawiska	nowe, nieznanne	już znane
zrozumienie przez mieszkańców	niezrozumiałe	zrozumiałe
zrozumienie przez naukowców	niewyjaśnione naukowo	wyjaśnione naukowo
kontrola osobista	niekontrolowane osobiście	kontrolowane osobiście
wystawienie się na zagrożenie	mimowolne	dobrowolne
wpływ na dzieci	silny	słaby
rozkład skutków w czasie	skutki opóźnione w czasie	skutki natychmiastowe
wpływ na przyszłe pokolenia	znane i przewidziane	nieznane, nieprzewidywalne
ofiary zjawiska	ofiary znane	ofiary „statystyczne”
ocena skutków	skutki przerażające	skutki nieprzerażające
wysiłek instytucji	brak działań instytucji	zaangażowanie instytucji
obecność w mediach	silna	słaba
występowanie zjawiska w przeszłości	często	rzadko lub brak informacji
rozkład skutków w przestrzeni	skutki rozłożone nierównomiernie	skutki rozłożone równomiernie
potencjalne korzyści	korzyści nieznanne	korzyści znane
odwracalność	skutki nieodwracalne	skutki odwracalne
zaangażowanie osobiste	silne	słabe

Źródło: W. Biernacki, A. Mokwa, J. Działek, T. Padło, *Społeczności lokalne wobec zagrożeń przyrodniczych i klęsk żywiołowych*, Kraków 2009, s. 47.

Ich treść powinna być uzupełniana o kolejne czynniki, np. luksusowość zagrożonych dóbr, a także o powiązane z zagrożeniami kwestie, jak np. zaangażowanie i wiarygodność instytucji publicznych zwalczających zagrożenia, miejsce zamieszkania (w szczególności miasto–wieś), rodzaj zabudowy lub stopień kontroli

społecznej. Wszystko to skutecznie wpływa na zachowania ludzi, na ich większe lub mniejsze potrzeby bezpieczeństwa, a przez nie na jego poszukiwania, także wśród podmiotów prywatnych.

Przechodząc do strony podażowej, związanej z proponowaniem i świadczeniem usług ochroniarskich, warto zwrócić uwagę na to, że w działaniach wpływających z potrzeb bezpieczeństwa wyodrębnienia się etap konsumacji. Inaczej jest w potrzebach wyższych, gdzie samo wykonywanie czynności zazwyczaj powoduje zadowolenie. W potrzebach bezpieczeństwa jest inaczej⁴⁴. Tutaj istotna jest zauważalność, rozpoznawalność, wręcz dotykalność. Idzie o to, aby klient mógł swoje potrzeby bezpieczeństwa powiązać z czymś, co jest wymierne, co wychodzi poza „papierową” umowę. Zawarte w niej słowne zobowiązania są abstrakcyjne i niematerialne. Nie zaspokoją potrzeb bezpieczeństwa. Potrzeby te muszą znaleźć lokalizację, zostać przeniesione i powiązane, np. z mundurem, z możliwością zauważenia patrolu, z okresowym sprawdzeniem sprawności zamontowanych urządzeń alarmowych lub z teczką i zgromadzonymi w niej zdjęciami, kserokopiami i innymi materiałami dokumentującymi prowadzoną sprawę.

Inną kwestią wynikającą z badań nad potrzebami jest ich podział m.in. na potrzeby formy i potrzeby skoncentrowane na wyniku⁴⁵. W przypadku potrzeb bezpieczeństwa warto pamiętać, że nie są one tylko skoncentrowane na wyniku, tzn. nie mają prowadzić tylko do jakiegoś pożądanego stanu końcowego. Wydaje się, że równie często są one potrzebami formy i jako takie wymagają, aby robić coś na pewnym poziomie jakości czy doskonałości. Dalej potrzeby te polegają na wykonywaniu różnych czynności, ale zadowolenie czerpie się z nich tylko, gdy są one realizowane z pewną perfekcją.

Jako potrzeby formy potrzeby bezpieczeństwa dotyczą przede wszystkim jednej z nich, tj. potrzeby porządku, którą określają pragnienia i tendencje skierowane na utrzymanie rzeczy w czystości, w stanie organizacji, uporządkowania, schludności i w równowadze. Charakterystycznym uczuciem jest wstręt do chaosu oraz zwracanie szczególnej uwagi na dokładność, staranność i solidność wykonywanej pracy, która powinna zostać zrobiona jak należy, w należyтым porządku⁴⁶. Świadcząc usługi z zakresu ochrony osób i mienia warto pamiętać o tej nadwrażliwości części klientów na sprawy, które z punktu widzenia skuteczności podejmowanych działań mogą wydawać się drugorzędne. Rzecz jednak w tym, że tak rozumiany porządek jest źródłem pewności i warunkiem zaspokojenia potrzeb bezpieczeństwa.

⁴⁴ T. Mądrzycki, op. cit., s. 81.

⁴⁵ C.S. Hall, G. Lindzey, J.B. Campbell, op. cit., s. 246.

⁴⁶ S. Siek, op. cit., s. 384, 385; C.S. Hall, G. Lindzey, J.B. Campbell, op. cit., s. 244.

Bibliografia

- Brzeziński M., *Stosunek obywateli do bezpieczeństwa, państwa i patriotyzmu z perspektywy społecznego odbioru zagrożeń*, [w:] A. Skrabacz (red.), *Patriotyzm współczesnych Polaków*, Warszawa 2012.
- Gozdór G., *Prywatyzacja bezpieczeństwa. Rola i miejsce prywatnego sektora ochrony w systemie bezpieczeństwa i porządku publicznego*, Lublin 2012.
- Hall C.S., Lindzey G., Campbell J.B., *Teorie osobowości*, Warszawa 2004.
- Klamut R., *Bezpieczeństwo jako pojęcie psychologiczne*, „Zeszyty Naukowe Politechniki Rzeszowskiej. Ekonomia i Nauki Humanistyczne” 2012, 4.
- Kukułka J., *Bezpieczeństwo a współpraca europejska: współzależności i sprzeczności interesów*, „Sprawy Międzynarodowe” 1982, 7.
- Kwiatkowski S., *Zarządzanie bezpieczeństwem w sytuacjach kryzysowych. Szkice socjotechniczne o mądrości przed szkodą*, Pułtusk 2011.
- Kwiatkowski S., Kwiatkowska-Drożdż A., *O bezpieczeństwie obywateli i zarządzaniu kryzysowym*, Tyczyn 2005.
- Lowry R., A.H. Masłowa *wizja natury ludzkiej: „Nadzwyczajne możliwości, niedocieczone głębie”*, [w:] A.H. Masłowski, *W stronę psychologii istnienia*, Poznań 2004.
- Madsen K.B., *Motywacja*, [w:] W. Szewczuk (red.), *Encyklopedia psychologii*, Warszawa 1998.
- Masłowski A.H., *Motywacja i osobowość*, Warszawa 2013.
- Masłowski A.H., *W stronę psychologii istnienia*, Poznań 2004.
- Mądrzycki T., *Osobowość jako system tworzący i realizujący plany*, Gdańsk 1996.
- Potrzeszcz J., *Bezpieczeństwo prawne z perspektywy filozofii prawa*, Lublin 2013.
- Rathus S.A., *Psychologia współczesna*, Gdańsk 2006.
- Reber A.S., Reber E.S., *Słownik psychologii*, Warszawa 2005.
- Siek S., *Osobowość: struktura, rozwój, wybrane metody badania*, Warszawa 1982.
- Sillamy N., *Słownik psychologii*, Katowice 1994.
- Strelau J., Doliński D. (red.), *Psychologia akademicka. Podręcznik, t. 1*, Gdańsk 2011.
- Szewczuk W., *Potrzeby*, [w:] W. Szewczuk (red.), *Encyklopedia psychologii*, Warszawa 1998.
- Szybalska-Idzik A., *Kierunki rozwoju i aktywność gminy Trzebinia na rzecz poprawy stanu bezpieczeństwa i porządku publicznego*, [w:] A. Szymaniak (red.), *Samorząd a Policja: kształtowanie bezpieczeństwa lokalnego*, Poznań 2007.
- Zięba R., *O tożsamości nauk o bezpieczeństwie*, „Zeszyty Naukowe AON” 2012, 1.